

TÜRK HUKUKUNDA SUÇLULARIN İADESİ

*Yrd.Doç.Dr. Ahmet Cemal RUHI**

I. SUÇLULARIN İADESİ

A. Tanımı

Suçluların iadesi¹, işlemiş olduğu bir suçtan dolayı aranan şüpheli hakkında hazırlık tahkikatının tamamlanabilmesi veya hakkında dava açılan bir sanık hakkında yargılama yapılabilmesi veyahut da bir suçtan dolayı mahkum olan şahsın cezasının infaz edilebilmesi için talepte bulunan devlete

* Atatürk Üniversitesi Erzincan Hukuk Fakültesi Devletler Özel Hukuku Öğretim Üyesi.

¹ Suçluların iadesi, başka bir ülkede suç işleyerek, diğer bir ülkeye sığınan suçluların, kendisine sığınılan ülke tarafından suçun işlendiği ülkeye geri verilmesidir. ŞAFAK Ali, Ansiklopedik Hukuk Sözlüğü, Genişletilmiş ve Gözden Geçirilmiş 4. Baskı, Ankara 2002, s. 527; ŞENER Esat, Hukuk Sözlüğü, Ankara 2001, s. 717-718; YILMAZ Ejder, Hukuk Sözlüğü, Genişletilmiş 4. Baskı, Ankara 1992, s. 825.

Suçluların iadesi kelimesinin Almanca karşılığı "Auslieferung von verbrechern", ÇAKAR M. Sait, Türkçe-Almanca, Almanca -Türkçe Hukuk sözlüğü, Ankara 1999, s. 225-226; Fransızca karşılığı "d'extradition" DAYINLARLI, Türkçe-Fransızca Hukuk Sözcüğü, Ankara 1984, s. 483; İngilizce karşılığı "extradition" OVACIK Mustafa, İngilizce-Türkçe Hukuk Sözlüğü, 3. Bası, Ankara 2000, s. 140.

İade, kişinin talepte bulunana zorla verilmesi demektir. Bu durum yabancıya gösterilen misafirlige aykırı bir durumdur. ALPASLAN M. Şükrü, "Kriminoloji ve Hukuk Açısından Tedhişçilik", İstanbul 1983, s. 246. Kanaatimizce, suç işleyen veya işlediği iddia edilen kişinin belirli kurallar çerçevesinde iadesi misafirlige aykırı olarak değerlendirilmemelidir.

Suçluların iadesi kavramının ilk olarak hukuksal metinlerde yer alması, 19.02.1791 tarihli Fransız Emirnamesi ile olmuştur. ÖZGENÇ İzzet, Türkiye'nin Taraf Olduğu Anlaşmalar Açısından Türk İade Hukukunun Değerlendirilmesi, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) İstanbul 1984, s. 10.

Suçluların iadesi kavramı yanlıştır. Zira suçlu, suçu mahkeme kararı ile sabit olan kişidir. Oysa, suçluların iadesi müessesesi, sadece suçu mahkeme kararı ile sabit olan kişileri değil aynı zamanda, suç işlediği iddia edilen zanlıları da içerir. Ancak doktrinde suçluların iadesi kavramı benimsenmiştir. EREM Faruk/DANIŞMAN Ahmet/ARTUK Mehmet Emin, Ümanist Doktrin Açısından Türk Ceza Hukuku, Genel Hükümler, Tümüyle Gözden Geçirilmiş Ondördüncü Baskı, Ankara 1997, s. 209; DOĞANAY Sühey, "Türkiye İle A.B.D. Arasında suçluların Geri Verilmesi ve Ceza İşlerinde Karşılıklı Yardım ve Ceza Yargılamalarının Yerine Getirilmesine İlişkin Anlaşmalar", MHB., Yıl 1982, Sayı 1, İstanbul 1981, s. 9.

teslim edilmesi işlemidir². Örneğin, Türkiye Cumhuriyeti ile Avusturya arasında yapılan Suçluların Geri Verilmesi Antlaşmasınının 1'inci maddesinde ise şu şekilde bir hüküm yer almaktadır³. "Sözleşen taraflar, bu Antlaşma hükümleri uyarınca, isteyen Tarafça, geri verilebilir bir suç sebebiyle kovuşturma, yargılama, ceza verilmesi veya bir cezanın yerine getirilmesi için istenilen kişileri birbirlerine geri vermeyi kabul ederler".

B. Amaç ve Faydaları

Ceza hukukuna egemen olan prensiplerden biri olan mülkiyet prensibi, suç işledikten sonra başka bir devlete kaçan şahsın takibine engel olmaktadır. Suçlunun işlemiş olduğu karşılığında ceza görmesi gerektiği inancı çerçevesinde, adaletin sağlanması açısından suçlunun iade talebinde bulunan devlete iadesi edilmesi gerekir.

Suçluları iade prensibinin kabul edilmemesi halinde, ülkesinde suç işlenen devlet şüpheli, sanık veya mahkumu yabancı bir devlet ülkesinde takip edemeyecek ve dolayısıyla suç işleyen kimse cezalandırılmayacaktır. Suçluların iadesinin kabul edilmesi sayesinde suçlular cezasız kalmayacak ve

2 ALİKAŞIYOĞLU Kemalettin/DOĞU Engin, Türk Ceza Kanunu ve Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu ile Polis Mevzuatı, Gözden Geçirilmiş İlaveli Beşinci Bası, Ankara 1988, s. 84-87; ÇAĞLAYAN M. Muhtar, Türk Ceza Kanunu, Cilt 1, Genişletilmiş 3. Bası, Ankara 1984, s. 79-131; DONAY Süheyl, "Suçluların İadesinde Yeni Gelişmeler", İÜHFM., Cilt 50, Sayı 1-4, İstanbul 1984, s. 239; DÖNMEZER Sulhi/ERMAN Sahir, Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku, Genel Kısım, Cilt III, Yeniden Gözden Geçirilmiş 11. Bası, İstanbul 1994, s. 411-482; DURAK Cenk Alp, "Suçluların İadesine Dair Avrupa Sözleşmesi", KÜHFD, Yıl 2, Sayı 2, Kocaeli 1998-1999, s. 385-395; EREM Faruk, Türk Ceza Kanunu Şerhi, Genel Hükümler, Cilt 1, Ankara 1993, s. 98-126; GÖZÜBÜYÜK Abdullah Pulat, Türk Ceza Kanunu Şerhi, Cilt 1, Genişletilmiş 5. Bası, İstanbul 1988, s. 117-146; İÇEL Kayıhan/DONAY Süheyl, Karşılaştırmalı ve Uygulamalı Ceza Hukuku, Genel Kısım, 1. Kitap, Yenilenmiş 3. Bası, İstanbul 1999, s. 205; İÇEL Kayıhan, "Suçluların Geri Verilmesi Üzerine Bir İnceleme", İÜHFM., Cilt XXX, Sayı 3-4, İstanbul 1965, s. 692-694; MALKOÇ İsmail/GÜLER Mahmut, Uygulamada Türk Ceza Kanunu, Genel Hükümler, Cilt I, Ankara 1999, s. 72-74; ÖZGEN Eralp, Suçluların Geri Verilmesi, Ankara 1962, s. 3; ÖNDER Ayhan, Ceza Hukuku, Genel Hükümler, Cilt I, 1. Bası, İstanbul 1991, s. 247-294; ÖZBEK Yüksel, "Suçluların Geri Verilmesi", Adalet Dergisi, Yıl 77, Sayı 1-6, Ankara 1986, s. 62-79; ÖZÜTÜRK Nejat, Türk Ceza Kanunu Şerhi ve Tatbikatı, Cilt I, Ankara 1966, s. 29-30; SAVAŞ Vural/MOLLAMAHMUTOĞLU Sadık, Türk Ceza Kanununun Yorumu, Ankara 1994, s. 147-188; ŞAHİN Ali Oğuz, "Türk Hukukunda Suçluların Geri Verilmesi", Yargıtay Dergisi, Cilt 27, Ocak-Nisan 2001, Sayı 1-2, s. 239-272; TANER M. Tahir, Ceza Hukuku Umumi Kısım, İstanbul 1949, s. 112; TEZCAN Durmuş, "Ölüm Cezasını Gerektiren Suçlarda Suçluların Geri Verilmesi Sorunu", AÜSBFD., Cilt XXXVIII, Ankara 1983, No. 1-4, s. 159; ÜNVER Yener, "Uluslararası Normlar Bağlamında Suçluların Geri Verilmesi ve Türkiye", Anayasa Yargısı, Sayı 17, 25-26 Nisan 2000, Ankara 200, s. 410-411.

3 Resmî Gazete 21 Ocak 2001, Sayı 24292.

böylece adalet gerçekleşmiş olacaktır. Ayrıca, suçlu iadesi isteminde bulunan devlet, uluslararası ceza hukukunda temel bir ilke olarak kabul edilen, “ya iade et, ya da yargıla” (aut dedere aut iudicare) ilkesi çerçevesinde istemde bulunma hakkına sahiptir⁴. Milletlerarası Ceza Hukukunda yeni müesseselerin ortaya çıkması, suçluların iadesi konusunun önemini azaltmakla birlikte, bu konunun sonunun gelmiş olduğu söylenemez⁵.

II. SUÇLULARI İADE ETMENİN ŞARTLARI

A. Genel Olarak

Suçluyu talep eden devlet ile talep edilen devlet arasında çok taraflı veya iki taraflı bir sözleşmenin mevcudiyeti halinde iade sözleşmeler çerçevesinde yapılacaktır⁶. Suçluların İadesine Dair Avrupa Sözleşmesine taraf olan devletler⁷, Sözleşmede belirtilen şartlar dahilinde, kanunları ihlalden dolayı takip edilen veya

4 KÖMÜRCÜ Mehmet/ÇALIŞKAN Yusuf, Suçluların İadesinin Uluslararası Hukukta Düzenlenişi ve Siyasi Suç İstisnasının Terörizmle Mücadeledeki Rolü, Türk Hukuku, Sayı 40, 1999, s. 17.

5 YENİSEY Feridun, Milletlerarası Ceza Hukuku, Ceza Yargılarının Milletlerarası Değeri ve mevzuatı, I. Bası, İstanbul 1988, s. 59.

6 PAZARCI Hüseyin, Uluslararası Hukuk Dersleri, I. Kitap, II. Baskı, Ankara 1989, s. 21.

7 01.10.2000 tarihi itibarıyla Suçluların İadesine Dair Avrupa Sözleşmesi'ne taraf olan ülkeler şunlardır: Almanya, Arnavutluk, Avusturya, Belçika, Bulgaristan, Hırvatistan, Çek Cumhuriyeti, Danimarka, Estonya, Finlandiya, Fransa, Yunanistan, Macaristan, İzlanda, İrlanda, İtalya, Letonya, Lihtenştayn, Litvanya, Lüksembourg, Malta, Moldova, Hollanda, Norveç, Polonya, Portekiz, Romanya, Rusya Federasyonu, Slovakya, Slovenya, İspanya, İsveç, İsviçre, Makedonya, Ukrayna, Birleşik Krallık (İngiltere), İsrail ve Türkiye'dir.

Sözleşmenin onaylanması, 18.11.1959 gün ve 7376 sayılı Kanunla uygun bulunmuş olup, metni Düstur 3. Tertip, Cilt 41, s. 12'de ve Resmi Gazetenin 26.11.1959 tarih ve 10365 sayılı nüshasında yayınlanmıştır. Ayrıca Sözleşme metni için bakınız. YENİSEY Feridun, Milletlerarası Ceza Hukuku, Ceza Yargılarının Milletlerarası Değeri ve Mevzuat, I. Bası, İstanbul 1988, s. 585-596.

Suçluların İadesine Dair Avrupa Sözleşmesine Ek 2. Protokolde kabul edilmiştir. Bu Protokole taraf olan ülkeler ise şunlardır: Almanya, Arnavutluk, Avusturya, Belçika, Bulgaristan, Hırvatistan, Çek Cumhuriyeti, Danimarka, Estonya, Finlandiya, Fransa, Yunanistan, Macaristan, İzlanda, İrlanda, İtalya, Letonya, Litvanya, Hollanda, Norveç, Polonya, Portekiz, Romanya, Rusya Federasyonu, Slovakya, Slovenya, İspanya, İsveç, İsviçre, Makedonya, Ukrayna, Birleşik Krallık (İngiltere) ve Türkiye'dir.

Anılan Protokol; mali fer'i suçlar bakımından Suçluların İadesine Dair Avrupa Sözleşmesinin uygulama alanının genişletmektedir. Protokol 08.05.1991 gün ve 3732 sayılı Kanunla onaylanması uygun bulunmuş olup, metni 25.09.1991 tarih ve 21002 sayılı Resmi Gazetede yayınlanmıştır.

iadeyi talep eden tarafın adli mercilerince bir ceza veya emniyet tedbirinin infazı için aranan şahısları iade etmeyi karşılıklı olarak taahhüt etmişlerdir⁸.

Şayet hem iade talebinde bulunan devlet hem de kendisinden iade talep edilen devlet, hem çok taraflı bir sözleşmeye taraf olup, hem de ikili bir sözleşme yapmışlarsa öncelikle iki taraflı sözleşmenin uygulanması gerektiği kanaatindeyiz⁹. Gerek çok taraflı ve gerekse iki taraflı sözleşme hükümleri ile suçlunun bulunduğu ülkenin iç hukuk kurallarının çatışması halinde iç hukuk kuralları uygulanamaz¹⁰. Devletler arasında bu konuda her hangi bir sözleşme olmaması halinde iade iç hukuk kuralları ile devletler arasındaki iyi niyet ve nezaket kuralları çerçevesinde yapılacaktır¹¹. Şu hususu da be-

⁸ ÖÇER Oktay, "Suçluların İadesi ve Avrupa Sözleşmesi" Adalet Dergisi, Sayı 1-12, Ankara 1974, s. 179-193.

Suçluların iadesi konusunda örnek düzenleme olarak gösterilen "Suçluların Geri Verilmesi ve Ceza İşlerinde Adli Yardımlaşma" hakkındaki kanunu 4 Aralık 1979 tarihinde resmi Gazetede yayınlanıp, 1 Temmuz 1980 tarihinde yürürlüğe koymuştur. YENİSEY Feridun, "Suçluların Geri Verilmesi ve Ceza İşlerinde Adli Yardımlaşma Hakkında", Adalet Dergisi, yıl 72, sayı 4, Temmuz-Ağustos 1981, s. 590-605 - s. 790-801- s. 906-915.

⁹ Türkiye Cumhuriyeti ile suçluların iadesi konusunda veya suçluların iadesini içeren adli yardım sözleşmesi yapılan ülkeler şunlardır. Amerika Birleşik Devletleri ile (RG. 20.11.1980, Sayı 17166), Azerbaycan ile (RG. 25.08.1993, Sayı 21679), Bulgaristan ile (RG. 14.11.1994, Sayı 22111), Çin Halk Cumhuriyeti ile (RG. 12.11.1994, Sayı 22109), Gürcistan Cumhuriyeti ile (RG. 24.09.1997, Sayı 23090), Hindistan Cumhuriyeti ile (RG. 07.10.1990, Sayı 20658), Irak Cumhuriyeti ile (RG. 02.08.1992, Sayı 21303), İran Devleti (RG. 21.06.1937, Sayı 3636), Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ile (RG. 13.02.1989, Sayı 20079), Macaristan Halk Cumhuriyeti ile (RG. 07.10.1990, Sayı 20658 Mükerrer), Mısır Arap Cumhuriyeti ile (RG. 07.10.1990, Sayı 20658), Özbekistan Cumhuriyeti ile (RG. 09.11.1997, Sayı 23165), Pakistan İslam Cumhuriyeti ile (RG. 03.09.1984, Sayı 18508), Polonya Cumhuriyeti ile (RG. 07.10.1990, Sayı 20658), Romanya Cumhuriyeti ile (RG. 14.11.1994, Sayı 22111), Suriye Arap Cumhuriyeti ile (RG. 18.03.1983, Sayı 17991), Tunus cumhuriyeti ile (RG. 20.02.1983, Sayı 17965), Haşimi Ürdün Krallığı ile (RG. 11.08.1975, Sayı 15323), Yugoslavya Federatif Cumhuriyeti ile (RG. 01.11.1974, Sayı 15049), Kazakistan Cumhuriyeti ile (RG. 10.04.1997, Sayı 22960).

¹⁰ "... iki devlet arasında suçluların geri verilmesi sözleşmesi hükümleri mevcut iken Türk Ceza Kanunu hükümlerine itibar olunamaz ...". SAVAŞ/MOLLAMAHMUT OĞLU, s. 188.

¹¹ Suçluların İadesine Dair Avrupa sözleşmesi yürürlüğe girmeden önce Fransa ile Türkiye Cumhuriyeti arasında bu konuda yapılmış iki taraflı bir sözleşme bulunmadığı halde, Fransız hükümeti Chauvel B. adlı Fransız vatandaşının Türkiye'den iadesini istemiş, bu şahsın iadesine karar verilmiş, iade hususunda verilen kararın iptali istemde Danıştay Dava Daireleri Genel Kurulunun 06.11.1953 gün ve 1953/153 sayılı kararı ile onanmıştır. Nitekim Tunus ile Türkiye Cumhuriyeti arasında yapılan Suçluların İadesi ve Adli yardımlaşma sözleşmesi yürürlüğe girmeden önce Banker Kastelli namı ile tanınan sayın Cevher Ö.'nün iadesi talebi olumlu karşılanmış ve uluslararası hukuk kuralları çerçevesinde iade edilmiştir. SAVAŞ/MOLLAMAHMUT OĞLU, s. 156.

liirtmek gerekir ki, Türk Ceza Kanunundaki suçluların iadesi ile ilgili düzenleme çok yetersizdir¹².

B. İadesi Talep Edilen Şahsın Vatandaşlığının Tespiti

Anglo-Sakson hukukunun egemen olduğu ülkelerde vatandaş iade edilebilir. Çünkü devlet; namuslu, dürüst ve ahlaklı insanları himaye etmelidir. Bu anlayış çerçevesinde günümüzde Amerika Birleşik Devletleri ve İngiltere vatandaşın iade edilebileceğini kabul etmişlerdir.

Oysa kıta Avrupa hukuk sisteminin egemen olduğu ülkelerde vatandaş iade edilmez prensibi kabul edildiğinden bu anlayış çerçevesinde günümüzde Kıta Avrupa hukuk sistemini kabul eden ülkelerde vatandaşın iade edilemeyeceği kabul edilmiştir¹³.

07.11.1982 tarih ve 2709 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 38'inci maddenin 9'uncu fıkrasına, Türkiye Cumhuriyeti'nin taraf olduğu Suçluların İadesine Dair Avrupa Sözleşmesi'nin 6'ncı maddesine ve Türk Ceza Kanununun 9'uncu maddesinin 1'inci fıkrasına göre, Türk vatandaşlarının yabancı bir ülkeye iadesi söz konusu değildir¹⁴. Bazı ülkelerde son yıllarda, vatandaş kavramı yanında daimi ikametgah sahibi kimse kavramına yer verildiği de görülmektedir¹⁵.

Bu bağlamda vatandaşlığın tespiti gerekir. 825 sayılı Ceza Kanununun Mevkii Mer'iyetine Vaz'ına Müteallik Kanunun 2'nci maddesine göre, bir şahsın Türk vatandaşı olup olmadığı İçişleri Bakanlığında sorulur. İçişleri bakanlı-

12 TEZCAN Durmuş, "1997 Tarihli Türk Ceza Kanunu Öntasarısı Bakımından Yurtdışında İşlenen Suçlar", Prof. Dr. Sahir ERMAN'a Armağan, İstanbul 1999, s. 766-767.

13 Vatandaşın iade edilmeyeceği prensibi ilk defa 1736 yılında Fransa ile Hollanda arasında yapılan bir anlaşmada kabul edilmiş daha sonra yapılan anlaşmalarda da benimsenerek günümüze kadar gelmiştir.

14 BEREKET Zuhal, "Türk Hukuku Açısından Vatandaşın İade Edilmezliği Kuralı", Yargıtay Dergisi, Cilt 24, sayı 1-2, Ocak-Nisan 1998, s. 21-39; TEZİÇ Erdoğan, Anayasa Hukuku, İstanbul 1998, s. 9; GÖZLER Kemal, Türk Anayasa Hukuku, Bursa 2000, s. 451-452.

Doktrinde, vatandaşın iade edilebileceği hususunda milletlerarası bir sözleşmenin yapılabileceği, milletlerarası sözleşmelerin Anayasaya aykırılığının ileri sürülememesi nedeni ile vatandaşın iadesinin söz konusu olabileceği savunulmaktadır. ÖZTÜRK Bahri, Ceza Hukuku ve Emniyet Tedbirleri Hukuku, Ankara 1992, s. 443. Bu yoruma katılmıyoruz. Kıbrıs Türk Federe Devletindeki düzenleme ile ilgili olarak bakınız. NECATİGİL Zaim, "Suçluların İadesi ve Yabancıların Sınırdışı İşlemleri", Kıbrıs Türk Federe Devletinin Milletlerarası Hukuka İlişkin Bazı Sorunları Sempozyumu, 6-7 Mayıs 1982, İstanbul 1983, s. 111.

15 Örneğin, Romanya Ceza kanunu m. 4, İzlanda Ceza Kanunu m. 6/3, Norveç Ceza Kanunu m. 12/3-4-6. TEZCAN Durmuş, "Yurtdışında İşlenen Suçlarda Türk Hukuku Bakımından Yabancı Ceza Hukukunun Değeri Sorunu", AÜSBFD., Cilt XXXIV, Sayı 1-2, Ocak Haziran 1984, s. 117.

ğı en geç bir ay içinde kararını bildirir (Türk Vatandaşlık Kanunu m. 41/1)¹⁶. İçişleri Bakanlığı durumu İçişleri Bakanlığı Nüfus ve Vatandaşlık Genel Müdürlüğüne, Genel Müdürlük durumu Vatandaşlık Şubesine, Vatandaşlık Şubesi durumu ilgilinin nüfusa kayıtlı olduğu nüfus müdürlüğüne bildirir. Cevabi yazı aynı kanaldan mahkemeye gelir. Mahkemeye gelen yazı ilgiliye tebliğ edilir.

Verilen cevap ilgilinin Türk vatandaşı olduğu şeklinde ise, iade söz konusu olmayacaktır. Cevap ilginin Türk vatandaşı olmadığı şeklinde ise ve ilgili bunun doğru olmadığını, kendisinin Türk vatandaşı olduğunu beyan ediyorsa, verilen cevaba karşı husumet İçişleri Bakanlığına yöneltmek suretiyle, cevabın ilgiliye bildirildiği tarihten itibaren yasal süresi içerisinde ilgili tarafından idari yargıda hukuka aykırı işlemin iptali için dava açılması gerekir.

Dava hangi süre içinde hangi mahkemeye açılmalıdır? 06 Ocak 1982 tarih ve 2577 sayılı İdari Yargılama Usulü Kanununun¹⁷ 7'nci maddesinin 1'inci fıkrasına göre, dava açma süresi özel kanunlarında ayrı süre gösterilmeyen hallerde Danıştay ve idare mahkemelerinde altmış gündür¹⁸. Dava süresi yazılı bildirim yapıldığı tarihten itibaren işlemeye başlar¹⁹. Türk Vatandaşlık Kanununun 41'inci maddesinin 2'nci fıkrasında, İçişleri tarafından verilen kararın davaya bakmakta olan mahkemece taraflara tebliğinden başlayarak bir ay içinde ilgililerce Danıştay'a başvurulmadığı takdirde İçişleri Bakanlığının kararının kesinleşeceği belirtilmektedir. Bu özel düzenleme gereğince davanın bir ay içinde açılması gerekir. Dava hangi mahkemeye açılmalıdır? Türk Vatandaşlık Kanununun 41'inci maddesinin 2'nci fıkrası davanın Danıştay'a açılacağını belirtmektedir²⁰. Oysa 2577 sayılı İdari Yargılama Usulü Kanununun 5'inci maddesinin 1'inci fıkrası, idari makamlarca verilen kararlara karşı idare mahkemelerinin yetkili olduğunu belirtmektedir. İdari yargılama Usulü Kanununun 5'inci maddesinin 1'inci fıkrasında bir

¹⁶ DOĞAN Vahit, Türk Vatandaşlık Hukuku, Gözden Geçirilmiş 2. Baskı, Ankara 2002, s. 207; ULUOCAK Nihal, Türk Vatandaşlık Hukuku, İstanbul 1989, s. 135.

¹⁷ Resmi Gazete 20 Ocak 1982, Sayı 17580.

¹⁸ GÖZÜBÜYÜK A. Şeref, Yönetim Hukuku, Güncelleştirilmiş 17. Bası, Ankara 2002, s. 373; GÖZÜBÜYÜK A. Şeref, Yönetim Hukuku, Güncelleştirilmiş 15. Bası, Ankara 2002, s. 199.

¹⁹ GÖZÜBÜYÜK A. Şeref/TAN Turgut, İdare Hukuku, Cilt 1, Genel Esaslar, Güncelleştirilmiş 2. Bası, Ankara 2001, Paragraf No. 1345, s. 1033.

²⁰ "... İçişleri bakanlığından gelen cevap tezkere mahiyetindedir. Bu itibarla 403 sayılı Türk Vatandaşlık Kanununun 41. maddesi gereğince, İçişleri Bakanlığının yetkiyi haiz organı tarafından karar verilmesi gerekir. Bu karar yazılı olarak taraflara tebliğ edilecek ve tebliğ tarihinden itibaren davalı bir ay içinde Danıştay'da dava açabilecektir ...". Yargıtay 6. HD., 25.01.1971, E. 1971/976, K. 1971/1421, İstanbul Barosu Dergisi, Cilt XLV, sayı 11-12, İstanbul 1971, s. 1134-1135.

istisna öngörülmediğinden ve Danıştay Kanununda bu konuda bir hüküm de olmadığından davanın yetkili olan idare mahkemesine açılması gerektiği kanaatindeyiz²¹. Dava açılır ise, davanın sonucu beklenmelidir²². İdari yargı bu konuda kendisine yapılan müracaatı üç ay içinde karara bağlamak zorundadır (Türk Vatandaşlık Kanunu m. 41/3). Süresi içerisinde dava açılmaz ise, İçişleri Bakanlığında gelecek cevaba göre karar verilir²³.

C. Suçluların İadesinin Şartları

Bir kişinin iade edilebilmesi için bir takım şartlar söz konusudur. İadenin mümkün olabilmesi için fiile ve faile ilişkin olan bu şartların mutlaka gerçekleşmiş olması gerekir. Aksi takdirde iade mümkün olmaz²⁴. İade şartları hem ulusal hem de uluslararası kurallar dikkate alınarak belirlenir²⁵.

1. Bir Suçun Mevcudiyeti

İadenin mümkün olabilmesi için, talep edilen şahsın talep edildiği ülkede işlemekle itham edildiği veya işlediği için mahkum olduğu bir suçun mevcudiyeti lazımdır.

Kanaatimizce fiilin sadece iade talebinde bulunan devlet kanunlarına göre suç teşkil etmesi kafidir. Çünkü ihlâl edilen iade talebinde bulunan ülkenin kamu düzenidir. Doktrinde baskın olan görüşe göre, bu fiilin istemde bulunan ve kendisinden istemde bulunulan devlet kanunlarına göre de suç olması gerekir²⁶. Buna “çite suçluluk prensibi” denir²⁷. Ayrıca suçun takip

21 Aynı doğrultudaki görüş için bakınız. NOMER Ergin, *Vatandaşlık Hukuku*, İstanbul 1999, s. 149.

Aksi görüş için bakınız. GÖĞER Erdoğan, *Türk Tabiiyet Hukuku*, 4. Bası, Ankara 1979, s. 200-201.

22 “... Davalının Türk vatandaşı sayılıp sayılmayacağıın bakanlıktan sorulması, bu cevap idari tasarruf niteliğinde olduğundan Danıştay’a başvurulması halinde Danıştay kararının neticesinin beklenmesi gerekir ...”. Yargıtay 6. HD., 13.04.1972, E. 1972/154, K. 1972/1448. İstanbul Barosu Dergisi, Cilt XLVI, Sayı 5-6, İstanbul 1972, s. 520-521.

23 ÖKÇÜN A. Gündüz, “Suçluların Geri Verilmesinde Türk Vatandaşlığının Tespiti”, Cilt 22, Sayı 3, Eylül Ankara 1967, s. 153-155.

24 TEZCAN Durmuş, *Ceza Hukuku El Kitabı*, 1. Bası, İstanbul 1989, s. 185.

25 MAHMUTOĞLU Fatih Selami, “Suçluların Geri Verilmesi”, *Ceza Hukuku Günleri*, 70. Yılında Türk Ceza Kanunu, - Genel Hükümler- (26 -27 Mart 1997- İstanbul), İstanbul 1998, s. 57.

26 DÖNMEZER/ERMAN, s. 424; ÖNDER, 257; ÖZGEN, s. 38; TANER, s. 240.

27 MERAY, s. 433.

edilebilir olması gerekir. Yani zamanaşımına uğramamış, kovuşturulmakta olan bir suç olması ve suçun affa uğramamış olması gerekir²⁸.

2. Suçun Belirli Bir Ağırılıkta Olması

Hafif suçlarda iade söz konusu değildir. İade ancak, cürümlerde²⁹ ve bir yıldan daha fazla cezayı gerektiren kabahatlerde söz konusu olabilir³⁰. İade konusu fiilin gerek iadeyi talep eden devletin ve gerekse kendisinden iade talep edilen devletin kanunlarınca en aşağı bir sene müddetle hürriyeti bağlayıcı mahiyette olan bir cezayı veya emniyet tedbirini veya daha ağır bir cezayı gerektiren bir suç olması veyahut da iade talebinde bulunan taraf devletin ülkesinde bir mahkumiyet hükmü veya tutuklama kararı verilmişse, verilen ceza en aşağı dört aylık olmalıdır (Söz. m. 2/1).

3. Suçun İadeye Konu Olabilecek bir Nitelikte Olması

a. Siyasi Suçlar

Siyasi suçun kesin bir tarifini vermek mümkün değildir. Bundan dolayı birçok ülkede tarifi yapılmamış, doktrin ve içtihatlardaki gelişmelere bırakılmıştır³¹. Siyasi suçun tanımı bazı totaliter ülkelerin mevzuatında tarif edilmiştir³². Devlete, devletin ulusal güvenliğine ve bağımsızlığına, kamu özgürlüklerinin kullanılmasına ya da bunların ihlal edilmesine yönelik suçlar genel olarak siyasi suçlardır³³.

²⁸ ŞAHİN, s. 246.

²⁹ GÖZÜBÜYÜK A. Pulat, Suçluların Geri Verilmesi Hukukunun Birleştirilmesi ve Geri Verme Umumi Anlaşma Tasarısı, Ankara 1949, s. 7; ÖZGEN, s. 43.

³⁰ KALABALIK, s. 1365.

³¹ ARMAOĞLU Fahir Hadi, "Belçika Kaidesi ve Siyasal Suçların İadesi Meselesi", Adalet Dergisi, Cilt 45, Sayı 10-11, Ankara 1951, s. 191; DÖNMEZER Sulhi, "Milletlerarası Tedhişçilik", İÜHF, Cilt XLIV, Sayı 1-4, İstanbul 1980, s. 55-70; EREM Faruk, "Uçak Kaçırma Olaylarının "Siyasi Suç" Kavramına Etkisi", AÜSBFD., Cilt XXVII, Sayı 3, Ankara 1972, s. 416; ŞENSOY Naci, "Siyasi Suçlar", İÜHF, Cilt XVII, Sayı 1-2, İstanbul 1951, s. 53-74; YARSUVAT Duygun, "Siyasi Hürriyet Aleyhine Cürümler", İÜHF, Cilt XXXIII, İstanbul 1968, sayı 3-4, s. 101-107; ZAFER Hamide, Ceza Hukukunda Terörizm -Milletlerarası Metinler ve 3713 Sayılı Terörle Mücadele Kanunu İşığında- İstanbul 1999, s. 106.

³² DOĞAN Mehmet, "Siyasi Suçlar", Yargıtay Dergisi, Cilt 3, Sayı 1, Ocak 1977, s. 69-84; HASSAN Ümit, "Siyasi Suç Kavramı", AÜSBFD., Cilt XXVI, Sayı 1, Mart 1971, s. 197-217.

³³ BAYRAKTAR Köksal, Siyasal Suç, İstanbul 1982, s. 84-88; GÖZÜBÜYÜK A. Pulat, Milletlerarası ve Milli Hukuk Bakımından Siyasal Suçlar, Adalet Dergisi, Sayı 4, Ankara 1954, s. 391; KANTAR Baha, "Siyasi Suçlar", Adalet Dergisi, Sayı 1-12, Ankara 1936, s. 1488; YARSUVAT Duygun, "Devlet İdaresi Aleyhine İşlenen Cürümlerin Genel Prensipleri", İÜHF, Cilt XXX, İstanbul 1965.

Suçluların İadesine Dair Avrupa Sözleşmesi'nin 3'üncü maddesinin 1'inci fıkrasına göre ve Türk Ceza Kanununun 9'uncu maddesinin 2'nci fıkrasına göre, siyasi ve ona murtabit suçlardan dolayı iade söz konusu değildir. Bunların neler olduğu açıklanmamıştır. Bu husus yetkili mahkemenin takdirindedir. Mahkeme doktrin ve yargı kararlarını dikkate alarak siyasi ve ona murtabit olan suçları tespit eder³⁴. Murtabit suç ibaresi hem bağlı hem de karma nitelikte siyasal suçları kapsar³⁵.

Siyasi suçlardan dolayı iade edilmeme kaidelerinin istisnaları vardır. Buna göre, kişi siyasi bir amaçla dahi işlemiş olsa, aşağıda belirtilen suçları işlemesi halinde iade söz konusu olabilecektir.

Kendisinden iade talep edilen taraf; adi bir suç için vaki iade talebinin bir şahsı ırk, din, milliyet veya siyasi kanaat cihetinden takip veya cezalandırmak gayesiyle yapıldığı veya bu şahsın vaziyetinin bu sebeplerden biri dolayısıyla ağırlaşabileceğine dair ciddi sebepler mevcut olduğuna kanaat hasıl ettiği takdirde iade söz konusu olmayacaktır (Söz. m. 3/2).

1854 yılında iki Fransız vatandaşı, Fransa İmparatoru III. Napolyon'u öldürmek amacı ile seyahat etmekte olduğu treni saatli bomba ile havaya uçurma girişiminde bulunurlar fakat başarılı olamazlar. Olayın faileri Belçika'ya kaçar. Fransa Belçika'dan suçluların iadesini ister. Sonuçta Belçika Temyiz Mahkemesi, 1833 tarihli Belçika Suçluların İadesi Kanununun siyasi suçluların iadesini kabul etmemesi dolayısıyla iade istemini reddeder. Bu olay her iki ülkede, dünya kamu oyununda ve yetkili organlar üzerinde olumsuz bir tepki oluşturur. Bunun üzerine Belçika, 22 Mart 1856 tarihinde kabul ettiği bir kanunla yabancı bir devlet başkanının şahsına veya aile mensuplarına karşı işlenen suikastın siyasi veya ona bağlı bir suç olarak kabul edilmeyeceğini düzenler³⁶. Bu düzenleme daha sonra yapılan sözleşmeleri de etkilemiştir. Devlet başkanı veya aile efradına karşı ne amaçla olursa olsun işlenmiş olan öldürme veya öldürmeye teşebbüs

Eski Yunan'da siyasal suç, sadece imparatorun kişiliğine bağlı sayılmamış, "site" örgütünün üstün menfaatlerinin ihlali olarak değerlendirilmiştir. ÇETİN Özek, Siyasal İktidar Düzeni ve Fonksiyonları Aleyhine Cürümler, İstanbul 1967, s. 12.

Roma hukukunda siyasal suç, imparatorun kişiliği ile bütünleşmiş ve devlet başkanına karşı işlenen suçlarda iade edilmeme ilkesinin kaynağını oluşturmuştur. ÖZEK Çetin, "Devletin Şahsiyeti Aleyhine Cürümlerin Genel Prensipleri", İÜHFML., Cilt XXXII, Sayı 2-4, İstanbul 1967, s. 612-613.

34 DURAN Lütfi, "Türkiye Hükümetinin Suçluların İadesine Dair Kararları Üzerine Kazai Murakabe", Tahir Taner'e Armağan, İstanbul 1956, s. 593-626.

35 SINAR Hasan, "Siyasal Suç Üzerine Bir İnceleme", İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, Cilt LVIII, Sayı 1-2, İstanbul 2000, s. 53-77.

36 ÖNDER, s. 267; ÖZGEN, s. 90; TANER, s. 122.

fiilleri iade kapsamındadır (Söz. m. 3/3). Artık hükümet başkanı ve ailesine karşı işlenen suçlarda aynı kapsamdadır³⁷.

Tedhişçilik; şahıslara ve devlete karşı toplumsal huzuru ve asayiş bozmak amacı ile ve umumi bir tehlike yaratacak şekilde işlenen suçlar iade kapsamındadır³⁸. Örneğin, rejimi değiştirmek, resmi sıfatı taşıyan kişilere suikastlar, çeşitli tesisleri tahrip ederek halkı korku ve dehşet içinde bırakmak gibi³⁹. Terör eylemleri ve terör örgütlerine üye olma dolayısıyla gayelerini gerçekleştirmek amacı ile, silahlı veya bombalı olarak cebir ve şiddet hareketlerine karşın veya bu tür örgütlere üye olanların işlemiş olduğu suçlar iade kapsamındadır⁴⁰. Türkiye, Tedhişçiliğin (Terörizmin) Önlenmesine Dair Avrupa Sözleşmesi'ne taraf bulunmaktadır⁴¹. Sözleşmenin 1-7 ve 13'üncü maddesinde, kapsamına giren suçlar bakımından suçluların iadesi öngörülmüştür.

37 BAYRAKTAR, s. 143.

Örneğin Amerika Birleşik Devletleri ile yapılan iki taraflı sözleşmede bu şekilde bir düzenleme bulunmaktadır. DONAY, s. 11.

38 DONAY Süheyl, "Tedhişçiliğin Cezalandırılması Hakkında Avrupa Sözleşmesi", İÜHF.M., Sayı 1-4, İstanbul 1979, s. 417-429; TANER Tahir, "Tedhişçilik ve 16 İkinciteşrin 1937 Cenevre Mukaveleleri", Cemil Birsnel'e Armağan, İstanbul 1939, s. 461-487; ZAFER Hamide, "Siyasi Suç", Prof. Dr. Kemal Tunçomağ'a Armağan, İstanbul 1997, s. 549.

39 YALKUT, "Tedhişçilik Fiilleri", Adalet Dergisi, Sayı 4, Ankara 1954, s. 43-52.

40 ODMAN M. Tevfik, "İltica, Suçluların Geri Verilmesi ve Terör Suçluları", Askeri Yargıtay'ın 85'inci Kuruluş Yıldönümü Sempozyumu, (6-7 Nisan 1999), Ankara 1999, s. 473.

41 01.10.2000 tarihi itibarıyla Tedhişçiliğin (Terörizmin) Önlenmesine Dair Avrupa Sözleşmesi'ne taraf olan ülkeler şunlardır: Almanya, Avusturya, Belçika, Bulgaristan, Çek Cumhuriyeti, Danimarka, Estonya, Finlandiya, Fransa, Yunanistan, Macaristan, İzlanda, İrlanda, İtalya, Letonya, Lihtenştayn, Litvanya, Lüksemburg, Malta, Moldova, Hollanda, Norveç, Polonya, Romanya, Slovakya, İspanya, İsveç, İsviçre, Birleşik Krallık (İngiltere) ve Türkiye'dir.

Sözleşmenin onaylanması 27.10.1980 gün ve 3339 sayılı Kanunla uygun bulunmuş olup, metni 26.03.1981 gün ve 17291 sayılı Resmi Gazetede yayınlanmıştır.

Terörizmin Önlenmesine Dair Avrupa sözleşmesinin terör eylemlerini belirleyen 1. maddesinde şu suçlar sayılmıştır:

a. 16 Aralık 1970 tarihinde Amsterdam'da imzalanan ve uçakların hukuka aykırı olarak ele geçirilmesini önlemek maksadı ile meydana getirilen sözleşmede sayılan suçlar,
b. 23 Eylül 1971 tarihinde Montreal'de imzalanan sözleşmeye aykırı suçlar,
c. Diplomasi memurları dahil uluslar arası himayeye sahip kişilerin özgürlük, vücut bütünlüğü ve hayatlarına karşı tecavüz oluşturan suçlar,
d. Adam kaçırma, rehin alma ve kanunsuz özgürlüğün kısıtlanması suçları,
e. Bomba, el bombası, roket, otomatik ateşli silahlar, bombalı mektup ya da koliler kullanılmak sureti ile işlenen suçlar,
f. Yukarıda sayılan suçlardan birini işlemeye teşebbüs ve böyle bir suç işleyen veya işlemeye teşebbüs eden bir şahsın eylemine suç ortağı olarak iştirak eylemleri, terör eylemlerindedir. YENİSEY, s. 375 ve devamı.

Uçak kaçırma eylemi ve bu eylem esnasında işlenen suçlar iade kapsamındadır⁴². Türkiye, Birleşmiş Milletler Uçakların Kanun Dışı Yollarla Ele Geçirilmesinin Önlenmesi Hakkında La Haye Sözleşmesine taraf bulunmaktadır⁴³. Sözleşmenin 8'inci maddesi Sözleşme konusunda suçluların iadesi ile ilgilidir. Türkiye ayrıca, Birleşmiş Milletler Sivil Havacılığın Güvenliğine Karşı Kanun Dışı Eylemlerin Önlenmesine İlişkin Montreal Sözleşmesi'ne de taraf bulunmaktadır⁴⁴. Sözleşmenin 8'inci maddesi Sözleşme konusunda suçluların iadesi ile ilgilidir.

Uluslararası korunmaya sahip kişilere karşı işlenen suçlarda işlenen suçlarda iade söz konusudur. Türkiye, Birleşmiş Milletler Diplomatik Temsilciler de Dahil Olmak Üzere, Uluslararası Korunmaya Sahip Kişilere Karşı İşlenen Suçların Önlenmesi ve Cezalandırılmasına Dair New York Sözleşmesi'ne taraf bulunmaktadır⁴⁵. Sözleşmenin 8'inci maddesi, suçluların iadesi ile ilgilidir.

Milli, ırki ve dini kitleleri kısmen veya tamamen yok etmek amacı ile işlenen suçlar iade kapsamındadır⁴⁶. Türkiye, Birleşmiş Milletler Milli, Irki, Dini Kitleleri Kısmen veya Tamamen İmha Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Hakkındaki Sözleşmeye taraf bulunmaktadır⁴⁷. Sözleşmenin 10'uncu maddesi suçluların iadesi ile ilgilidir.

42 BAYRAKTAR Köksal, "Uçak Kaçırma Suçu", İÜHFİM., Cilt XXXVII, Sayı 1-4, İstanbul 1972, s. 161-189.

43 30.11.1972 gün ve 1634 sayılı kanunla onaylanması uygun bulunan Birleşmiş Milletler Uçakların Kanun Dışı Yollarla Ele Geçirilmesinin Önlenmesi Hakkında La Haye Sözleşme metni 31.03.1973 gün ve 14493 sayılı Resmi Gazetede yayınlanmıştır.

"... Türkiye Cumhuriyeti ile Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin devletler genel hukuku ilkeleri doğrultusunda birbirlerini, ayrı rejimlerde olmalarına rağmen tanıyan iki devlet bulunmalarına göre, uçak kaçırma suçunun ve buna bağlı olarak uçak içerisinde işlenen suçların sanıklarının gösterdikleri nedenleri, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliğindeki rejimden kaçmalarının gerekçesi ve sonuç olarak siyasi suç saymaya hukuk açısından olanak yoktur ...". Yargıtay 8. CD., 11.01.1983, E. 1983/1, K. 1983/43. SAVAŞ/MOLLAMAHMUT OĞLU, s. 186-187.

44 17.04.1975 gün ve 1888 sayılı Kanunla onaylanması uygun bulunan Birleşmiş Milletler Sivil Havacılığın Güvenliğine Karşı Kanun Dışı Eylemlerin Önlenmesine İlişkin Montreal Sözleşmesi'nin metni 29.11.1975 gün ve 15427 sayılı Resmi Gazetemde yayınlanmıştır.

45 21.01.1988 gün ve 2324 sayılı Kanunla onaylanması uygun bulunan Birleşmiş Milletler Diplomatik Temsilciler de Dahil Olmak Üzere, Uluslararası Korunmaya Sahip Kişilere Karşı İşlenen Suçların Önlenmesi ve Cezalandırılmasına Dair New York Sözleşmesi'nin metni 01.05.1981 gün ve 17327 sayılı Resmi Gazetede yayınlanmıştır.

46 ŞİDİM Arif, "Siyasi Suçlar", Adalet Dergisi, Sayı 2, Ankara 1962, s. 169.

47 23.03.1950 gün ve 5630 sayılı kanunla onaylanması uygun bulunan Birleşmiş Milletler Milli, Irki, Dini Kitleleri Kısmen veya Tamamen İmha Suçunun Önlenmesi ve Cezalan-

İnsanların sahip olduğu, insanlık haysiyetini, onur ve şerefini yok etmeye veya zarar vermeye yönelik suçlar iade kapsamındadır (Genocide)⁴⁸. İnsanlığa karşı işlenen suç, herhangi bir devletin egemenlik kudretini kötüye kullanarak bir kişiyi, kişiler topluluğunu ya da toplumu, ırk milliyet, din ya da düşünce dolayısıyla, insanın doğal olarak sahip olduğu temel hak ve hürriyetlerden mahrum bırakmaktır⁴⁹. Türkiye, İşkenceye ve Diğer Zalimane, Gayri İnsani ve Küçültücü Muamele veya Cezaya Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi'ne taraf bulunmaktadır⁵⁰. Sözleşmenin 8'inci maddesi suçluların iadesi ile ilgilidir.

Rehine alınması eylemlerine katılan suçular iadeye tabidir. Türkiye, Birleşmiş Milletler Rehine Alınmasına Karşı Uluslararası Sözleşmeye taraf bulunmaktadır⁵¹. Sözleşmenin 10'uncu maddesi suçluların iadesi ile ilgilidir.

Savaşta sivil halkın öldürülmesi, işkence ve kötü muameleye tabi tutulması, zorla çalıştırılması, sürgüne gönderilmesi, savaş esirlerinin öldürülmesi ya da fena muameleye tabi tutulması, özel ya da kamu mallarının yağmalanması, yerleşim yerlerinin haksız yere tahrip edilmesi, savaşın gerektirdiği haller dışında her türlü yıkıcı faaliyetler savaş suç sayılır⁵². Özellikle savaş suçluların iade edilmesi halinde iade edilen suçlu adil olmayan bir mahkemeye teslim edilmiş olma ihtimali de bulunmaktadır. Bu sakıncayı ortadan kaldırmak için tabii hakim ilkesine uygun mahkemelerin oluşturulması ve faaliyete geçmesi yerinde olacaktır⁵³.

dırılması Hakkındaki Sözleşme metni, Düstur 3. Tertip, Cilt 31, s. 1941'de ve 29.03.1950 gün ve 7469 sayılı Resmi Gazetede yayınlanmıştır.

- 48 LÜTEM İlhan, Harp Suçları ve Milletlerarası Hukuk, Ankara 1951, s. 10-12.
- 49 GÜRELLİ Nevzat, "İnsanlık Aleyhine Suçlar", Adalet Dergisi, Sayı 1, Ankara 1951, s. 74; SAN Coşkun, "İnsanlık Aleyhine Suçlar ve Genocide Sözleşmesi", Adalet Dergisi, Sayı 1-12, Ankara 1966, s. 420; TOSUN Öztekin, "İnsanlık Aleyhine Suçlar", Adalet Dergisi, Sayı 4, Ankara 1954, s. 402-437.
- 50 21.04.1988 gün ve 3441 sayılı kanunla onaylanması uygun bulunan İşkenceye ve Diğer Zalimane, Gayri İnsani ve Küçültücü Muamele veya Cezaya Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi'nin metni 10.08.1988 gün ve 19895 sayılı Resmi Gazetede yayınlanmıştır.
- 51 21.04.1988 gün ve 3442 sayılı Kanunla onaylanması uygun bulunan Birleşmiş Milletler Rehine Alınmasına Karşı Uluslararası Sözleşmesi'nin metni 06.07.1989 gün ve 20217 sayılı Resmi Gazetede yayınlanmıştır.
- 52 KALABALIK Halil, "Suçluların İadesi Kavramı ve Siyasi Suçlarda Suçlunun İade Edilmezliği", Prof. Dr. Hayri DOMANIÇ'e 80. Yaş Günü Armağanı, Cilt II, İstanbul 2001, s. 1339; JİVELEK Jale, "Uluslararası Hukukta Barışa, İnsanlığa Karşı Suçlar ve Savaş Suçları", ARGUMENTUM, Yıl 3, Sayı 30, Ocak, İstanbul 1993, s. 506.
- 53 Birleşmiş Milletler bünyesinde yapılan çalışmalar neticesinde, 17 Temmuz 1998 tarihinde Roma'da yapılan Devletler Konferansında Uluslararası Daimi Ceza Mahkemesinin statüsü imzalandı. TURHAN Faruk, "Eski Yugoslavya Topraklarında İnsanlık Aleyhine

b. Askeri Suçlar

Askeri ceza Kanununda düzenlenen suçlar ile Askeri Ceza Kanunu tarafından Türk Ceza kanununa ve diğer kanunlara atıfta bulunan suçlar askeri suçlardır⁵⁴.

Suçluların İadesi Hakkındaki Avrupa Sözleşmesi'nin 4'üncü maddesine göre, ceza hukuku alanında suç teşkil etmeyen askeri suçlar dolayısıyla iade bu Sözleşme dışında bırakılmıştır. Dolayısıyla askeri suçlardan dolayı iade akit tarafların takdirine bırakılmıştır. Türk Ceza Kanununun 9'uncu maddesinin 4'üncü fıkrasına göre, askeri ve buna murtabit bir suçtan dolayı iade söz konusu değildir. Dolayısıyla askeri suç işleyenler iade edilmez.

d. Mali Suçlar

Mali suçlar, bir devletin mali sistemine karşı işlenen suçlardır. Mesela, vergi, resim, harç, kambiyo ve gümrük gibi ülkenin ekonomik ve mali mevzuatına aykırı hareket etmek suretiyle işlenen suçlardır.

Suçluların İadesi Hakkındaki Avrupa Sözleşmesinin 5'inci maddesine göre mali suçlarda iade akit tarafların takdirine bırakılmıştır. Akit taraflar mali suçlar ile ilgili her suç veya suç kategorisi için bu hususta özel sözleşmeler yapabilirler (Söz. m. 5). Suçluların İadesine Dair Avrupa sözleşmesine Ek İkinci Protokolün 2'nci maddesine göre, mali suçlar dolayısıyla sözleşen taraflar arasında sözleşme hükümlerine çerçevesinde iade söz konusu olabilecektir. Türk Ceza Kanununun 9'uncu maddesinde, mali suçlardan dolayı iade hakkında herhangi bir hüküm bulunmamaktadır. Aksine düzenleme olmadığından mali suçlarda iade söz konusu olabilecektir.

e. Basın Suçları

Basın suçları; basılı eserin veya yapılan yayının muhtevası dolayısıyla işlenen suçlardır. Basın yolu ile işlenen suçlar esas itibariyle adi suçlar olup, bu suçların işlenmesinde basın araç olarak kullanılmaktadır⁵⁵. Suçluların İadesi Hakkında Avrupa Sözleşmesinde bu hususta bir düzenleme bulunmamaktadır. Bu suç dolayısıyla iade tülkelere bırakılmıştır. Türk Ceza Kanununun 9'uncu maddesinde, basın suçlarından dolayı iade hakkında herhangi bir hüküm bulunmamaktadır. Aksine düzenleme olmadığından basın suçlarında iade söz konusu olabilecektir.

İşlenen Suçların Yargılanmasına İlişkin BM Milletlerarası Ceza Mahkemesi", Prof. Dr. Seyfullah Edis'e Armağan, İzmir 2000, s. 333-356.

54 ERMAN Sahir, Askeri Ceza Hukuku, Umumi Kısım ve Usul, 7. Bası, İstanbul 1983, s. 148-149; ULUKANLIGİL Metin, Askeri Yargıda İtaatsizlik Suçları, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2001, s. 15-16; YAMAN Derya/ YAMAN Murat, Uyuşmazlık Mahkemesi ve Askeri Yargıtay Kararları Işığında Askeri Yargı ve Adli Yargı Arasındaki Görev Sorunları, Ankara 2001, s. 88-89.

55 ÖZGEN, s. 114.

D. İadeye Engel Olan Özel Durumlar

1. Suçun İka Edildiği yer

Mülkilik prensibi gereğince, ülkesinde suç işlenen devletin o kişiyi işlemiş olduğu suçtan dolayı yargılama hakkı vardır. Dolayısıyla suçun işlendiği devlet suçluyu iade etmeyerek yargılama hakkına sahiptir. Suçun hangi ülkede işlendiğine ise, suçlunun bulunduğu devlet karar verir⁵⁶.

Suç kısmen veya tamamen iade talep edilen devlet ülkesinde işlenmiş ise, bu devlet suçluyu iade etmeyebilir (Söz. m. 7/1). İade talebine konu olan suç iade talep eden tarafın ülkesi haricinde işlenmiş ise, ancak kendisinden iade talep edilen taraf mevzuatının, ülkesi dışında işlenen aynı türden bir suçun takibine müsaade etmemesi veya talep mevzuatını teşkil eden suç için iadeye cevaz vermemesi halinde iade ret olunabilir (Söz. m. 7/2). Türk Ceza Kanununun 3'üncü maddesine göre, Türkiye'de suç işleyenin Türk kanunlarına göre cezalandırılacağı hükme bağlanmıştır.

2. Aynı Suç Dolayısıyla Tahkikat Yapılmakta Olması

Kendisinden iade talep edilen taraf, iade talebine sebep olan bir veya birkaç fiilden dolayı suçlu hakkında tahkikat yapmakta ise, iade talebi reddedilebilir (Söz. m. 8). Bunun için suçlunun bulunduğu ülkede fiilen kovuşturmaya başlanmış olması gerekir⁵⁷.

3. Suçlu Hakkında Nihai Olarak Karar Verilmiş Olması

Talep edilen şahıs hakkında, iade talebinde bulunan devletin yetkili makamlarınca iade talebine sebep olan bir veya birkaç fiilden dolayı nihai olarak karar verilmiş ise iade söz konusu olmaz. Fakat kendisinden iade talep edilen tarafın yetkili makamlarınca aynı fiil veya fiiller hakkında tahkikat yapılmamasına veya yaptıkları tahkikata son verilmesine karar verilmiş ise iade talebinin ret edilmesi mümkündür (Söz. m. 9).

4. Zamanaşımı

Dava veya cezanın, kendisinden iade talep edilen taraf veya iade talebinde bulunan taraf mevzuatına göre zamanaşımına uğramış olması halinde iade söz konusu olmaz (Söz. m. 10).

5. Ölüm Cezası

Ölüm cezası, işlediği suç karşılığı olarak kişinin hayatına son verilmesidir⁵⁸. Günümüzde ölüm cezasının, insanlık onuru ile bağdaşmayacağı ve bir

⁵⁶ ŞAHİN, s. 259.

⁵⁷ ÖZGEN, s. 117.

⁵⁸ BAYRAKTAR Köksal, "Ölüm Cezası", Mukayeseli Hukuk Araştırmaları Dergisi, Yıl 2, Sayı 3, İstanbul 1968, s. 53-75; GÜRELLİ Nevzat, "Ceza Kanunumuzun Elli Yıllık Uy-

ceza olarak kabul edilemeyeceği kabul edilmektedir⁵⁹. Avrupa Konseyine üye olan ülkeler, “İnsan Haklarının ve Temel Özgürlüklerin Korunmasına İlişkin sözleşmeye Ek Ölüm Cezasının Kaldırılmasına Dair” 6 Nolu Protokolü kabul ederek ölüm cezasını kaldırmışlardır⁶⁰. Avrupa İnsan Hakları Divanı da, ölüm cezası olan ülkelerden yapılan iade talebi doğrultusunda suçlunun iade edilmesinin Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 3’üncü maddesinin ihlâli anlamına geleceğini belirtmiştir⁶¹. Suçlunun iadesi talebinde bulunan devletin mevzuatında iade talebine konu teşkil eden fiilin ölüm cezasını gerektirmesine mukabil, kendisinden iade talep edilen tarafın mevzuatında ölüm cezasının bulunmaması veya bu devlette ölüm cezasının genel olarak tatbik edilmemesi halinde ancak talep eden tarafa kafi teminat verildiği takdirde iade söz konusu olabilir (Söz. m. 11).

gulamasında Ölüm Cezasının ve Hürriyeti Bağlayıcı Cezaların Değerlendirilmesi”, Değişen Toplum ve Ceza Hukuku Karşısında TCK’nın Elli Yılı ve Geleceği Sempozyumu 22-26 Mart 1976, İstanbul 1977, s. 176.

- 59 ARTUK M. Emin, “Ölüm Cezası”, Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Jale G. Akıpek’e Armağan, Konya 1991, s. 153; GEMALMAZ Mehmet Semih, “Ölüm Cezasının İlgasını Amaçlayan Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesinin İkinci Seçmeli Protokolü ve Türkiye’de Ölüm Cezası Sorunu”, İnsan Hakları Yıllığı, Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü İnsan Hakları Araştırma ve Derleme Merkezi, Cilt 12, Ankara 1990, s. 65-82.
- 60 Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin, Ölüm Cezasının Kaldırılmasına İlişkin 6 No’lu Protokolü gereğince Avrupa Konseyine taraf olan ülkelerde ölüm cezası kaldırılmıştır. İlgili Protokol metni için bakınız. AKILLIOĞLU Tekin, İnsan Haklarının Korunması Alanında Uluslararası Temel Belgeler, Genişletilmiş 3. Bası, Ankara 1995, s. 109-111; GÖZÜBÜYÜK Şeref, Anayasa Hukuku, Anayasa Metni ve 11. Protokole Göre Hazırlanmış Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, 10. Bası, Ankara 2002, s. 349-351; TANÖR Bülent, Türkiye’nin İnsan Hakları Sorunu, İstanbul 1994, s. 19-21.
- 61 Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere ile olan 1870 tarihli iade sözleşmesine dayanarak İngiltere’de iade amacı ile tutuklu bulunan Alman vatandaşı Jens Soering’in iadesini talep ediyor. İngiliz hükümeti ise Soering’in iadesi halinde ölüm cezasının infaz edilmeyeceği yönünde bir teminat verilmesini istiyor. Amerika Birleşik Devletleri makamları ise bu yönde bir teminat vermekten kaçınıyorlar. 03.08.1988 tarihinde İngiltere İçişleri Bakanı Soering’in Amerika Birleşik Devletlerine iadesini emrediyor. Soering’in Avrupa İnsan Hakları Komisyonuna müracaat ederek iadesinin engellenmesi yönünde geçici tedbir kararı alması sonucu Soering’in iadesi durduruluyor. Soering’in bireysel başvurusu Komisyon tarafından kabul ediliyor ve başvuru Avrupa İnsan Hakları Divanına intikal ediyor. Avrupa İnsan Hakları Divanı, Soering’in Amerika Birleşik Devletlerine teminatsız iadesinin Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 3. maddesinin ihlaline sebep olabileceği sonucuna varıyor. TURHAN Faruk, “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Açısından Suçluların İadesinde Ölüm Cezası ve Avrupa İnsan Hakları Divanının Soering Kararı”, Yargıtay Dergisi, Cilt 24, Sayı 1-2, Ocak – Nisan 1998, s. 84-105.

Türkiye sözleşmeyi imzalarken bu konuda çekince koymuştur⁶². Bu çekince karşısında Türkiye, ölüm cezasını gerektiren bir fiil nedeniyle iade istiyorsa, kendisinde ölüm cezası bulunmayan taraf bu cezanın müebbet hapse çevrilmesini istemek hakkına sahip olacaktır. Ölüm cezasının yerine getirilmesi konusunda son karar mercii Türkiye Büyük Millet Meclisi olduğundan, teminatında bu makam tarafından verilmesi gerekir. İade talebinde bulunurken Adalet Bakanlığı'nın veya Bakanlar Kurulunun teminat vermesi kâfi değildir.

03.08.2002 tarihli ve 4771 sayılı "Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun"un 1'inci maddesinin A bendine göre, savaş ve çok yakın savaş tehdidi hallerinde işlenmiş suçlar için öngörülmuş idam cezaları hariç olmak üzere 01.03.1926 tarihli ve 765 sayılı Türk Ceza Kanunu, 07.01.1932 tarihli ve 1918 sayılı Kaçakçılığın Men ve Takibine Dair Kanun ile 31.08.1956 tarihli ve 6831 sayılı Orman Kanununda yer alan idam cezaları ağır hapis cezasına dönüştürülmüştür⁶³.

6. Af

İadeye konu olan suç bakımından talep eden veya edilen devlette genel af çıkarılmış ise suçlu iade edilmeyecektir. Genel af, suçluluğu ortadan kaldırır. Şayet özel af çıkarılmış ise, özel af suça değil cezaya etkili olduğundan, ancak diğer şartlarında varlığı halinde iadeye engel olur⁶⁴.

III. SUÇLULARI İADE USULÜ

A. Talepnamenin Hazırlanması, Kullanılacak Dil ve Masrafların Karşılanması

Suçlunun yurt dışına kaçtığı öğrenilmiş olmakla birlikte hangi ülkede bulunduğu bilinmiyorsa bu durumda İnterpol tarafından uluslararası yakalama emri (kırmızı bülten) düzenlenir⁶⁵.

⁶² Türkiye'nin koyduğu çekince şu şekildedir: "İşlediği suç idam cezasını gerektiren veya bu cezaya mahkum olan bir suçlunun Türkiye'ye iadesinde, kendisinden iade istenen ve mevzuatında bu ceza bulunmayan akit taraf, bu cezanın müebbet hapse çevrilmesini istemek hakkına sahiptir. Bu talep Türk Hükümeti tarafından ölüm cezalarını nihai surette tasdik eden Büyük Millet Meclisince, bu merci bu konuda henüz bir karar vermemişse arz edilecektir".

⁶³ Resmi Gazete 09 Ağustos 2002, Sayı 24841.

⁶⁴ KUNTER Nurullah, "Müselmel Suç ve Af", İÜHF.M., Sayı 3-4, İstanbul 1951, s. 141; ÖZEK Çetin, "Umumi Af", İÜHF.M., Cilt XXIV, Sayı 1-4, İstanbul 1959, s. 141.

⁶⁵ Bu konuda Adalet Bakanlığı Uluslararası Hukuk ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğünün 13.04.1993 gün ve B.03.CİG-3.3.5/30.1993 sayılı Genelgesi.

Talepname şüpheli veya sanık veyahut ta mahkum olan şahsı talep eden devlet tarafından bu şahsın ülkesinde bulunduğu devlete verilen ve ilgili şahsın kendi ülkesine teslimini içeren yazılı bir belgedir.

Talepnamede aşağıdaki hususlar yer alır. Talep edilen şahsın açık kimliği, isnat olunan suçun nevi ve mahiyeti, suça uygulanacak kanun maddeleri, ilgili kanun maddelerine göre ne kadar cezaya çarptırılacağı ve suç ile ilgili deliller yer alır. Talepnameye, iade talep eden tarafın kanunlarına uygun surette düzenlenmiş ve infaz kabiliyetine sahip bir mahkumiyet kararının veya tutuklama müzekkeresinin aslı veya tasdikli suretinin eklenmesi gerekmektedir (Söz. m. 12).

Tevdi olunacak belgelerin talep eden taraf veya kendisinden iade talep edilen taraf lisanında tanzim olunması yeterlidir. Fakat uygulamada talep eden devlet, belgeleri kendi lisanında hazırlamakta ve aynı zamanda da talep de bulunacağı devletin resmi lisanına tercüme etmektedir. Şayet o ülkenin dilinde tercüme ettirilmesi mümkün değilse, İngilizce veya Fransızca gibi uluslararası kabul gören bir dilde tercümenin yapılması gerekir⁶⁶.

Kendisinden iade talep edilen taraf ülkesinde iade sebebiyle yapılan masraflar iade talep edilen ülkeye aittir (Söz. m. 24/1). Transit geçişlerde ise⁶⁷, transit geçişten mütevellit masraflar ise talepte bulunan devlete aittir (Söz. m. 24/II). İadesi talep edilen suçlu, iade talebinde bulunan ülkenin anavatanında bulunmadığı durumlarda, suçlunun bulunduğu yerden anavatana seyahat masrafları anavatan tarafından karşılanır (Söz. m. 24/III).

B. Talepnamenin İade Talebinde Bulunan Ülkeye Gönderilmesi ve Gönderilen Ülkede Ele Alınması

Türkiye talep eden devlet durumunda olduğu taktirde, suçtan ve suçludan haberdar olan suçun işlendiği yer Cumhuriyet Başsavcısı gerekli belgeleri düzenleyerek bu belgeleri Adalet Bakanlığına sunacaktır. Adalet Bakanlığı Ceza İşleri Genel Müdürlüğü ilgilinin dosyasını inceler, noksanlıklar varsa tamamlar yoksa dosyayı Dışişleri Bakanlığına gönderir. Dışişleri Bakanlığı dosyayı diplomasi kanalı ile yani talepte bulunacak devlette bulunan Türk büyükelçiliği veya konsolosluğu kanalı ile talepte bulunacak devletin Dışişleri Bakanlığına iletir. Yabancı Devlet Dışişleri Bakanlığı dosyayı

⁶⁶ DURAK, s. 389-390.

⁶⁷ Avusturya'nın "Suçluların İadesi ve Adli Yardımlaşma" hakkındaki Federal Kanununun 12. ve 44. maddeleri, vatandaşın korunması amacı ile geri verme yasağı ile birlikte üçüncü devletten diğer bir devlete transit geçirilme yasağını da düzenlemektedir. YENİSEY Feridun, "Milletlerarası Adli Yardımlaşma Konusunda Yeni Gelişmeler ve İade ve Adli Yardımlaşma Konusunda Avusturya Kanunu", İÜHF.M., Doğumunun 100. Yılında Atatürk'e Armağan, Sayı 1-4, İstanbul 1981, s. 321-331.

kendi adalet bakanlığına gönderir. Adalet Bakanlığı ise, kendi ülkesinde kabul edilen sisteme göre olayı neticelendirir.

C. Suçlunun İadesi Hakkında Kabul Edilen Sistemler

Bu konuda üç sistem bulunmaktadır. Birincisi, yönetsel sistem olup, bu sistemde suçlunun iade edilip edilmemesine hükümet karar vermektedir. Bu sistemde hükümetin geniş bir takdir yetkisi vardır. Bu sistem Hollanda da uygulanmaktadır⁶⁸. İkincisi, yargısal sistem olup, bu sistemde suçlunun iade edilip edilmemesine yargı organları karar vermektedir. Bu sistem Amerika Birleşik Devletleri ve İngiltere’de uygulanmaktadır⁶⁹. Üçüncüsü karma sistem olup, bu sistem de suçlunun iade edilip edilmeyeceğine yargı organının yapacağı tespit üzerine yönetim organı karar vermektedir. Yargı organı, ilgilinin vatandaşı ile suçun iadeye konu bur suç olup olmadığını tespit etmektedir. Yönetim organı ise, suçlunun iade edilip edilmeyeceğine karar vermektedir. Bu sistem Türkiye, İtalya, Fransa gibi ülkelerde uygulanmaktadır⁷⁰.

D. Türkiye’deki Uygulama

Talepte bulunanın yabancı bir devlet olması halinde talep, usulüne uygun olarak hazırlanan gerekli belgeler talepte bulunan devletin Dışişleri Bakanlığı Türkiye’de bulunan ve o devletin elçilik veya konsoloslugu vasıtasıyla Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı’na sunar. Dışişleri Bakanlığı da dosyayı Adalet bakanlığına gönderir. Adalet Bakanlığı dosyayı suçlunun bulunduğu yer Cumhuriyet Başsavcılığına gönderir. Cumhuriyet Başsavcılığı dosyayı görevlendireceği savcılardan birine tevdi eder.

Görevlendirilen Cumhuriyet Savcısı gerekiyorsa Sulh Ceza Mahkemesinden tedbir mahiyetinde olmak üzere suçlunun geçici olarak tutuklanmasını ister (Söz. m. 16/1-3). Geçici tutuklama iade evrakının, iade talebinde bulunulan ülkenin yetkili makamlarına ulaşmaya kadar aranan kişinin kaçmasına engel olmak amacı ile yapılmaktadır. Geçici tutuklama, tutuklamayı takip eden 18 günlük süre zarfında talep edilen tarafa iade talebinin ve iade için gerekli olan belgelerin tevdi edilmemesi halinde sona erer. Geçici tutuklama hiçbir surette tutuklama gününden itibaren 40 günü geçemez (Söz. 16/4). Ancak talep edilen taraf, iadesi istenen şahsın kaçmasına mani olmak için gerekli olan tedbirleri alacaktır (Söz. m. 16/4). Bu çerçevede iadesi konu olan şahıs hakkında karar verilinceye kadar emniyet tedbirleri alınabilir.

68 ÖZGEN, s. 127; TANER, 248.

69 DÖNMEZER/ERMAN, s. 464; ÖZGEN, s. 128.

70 ÖZGEN, s. 129; ŞAHİN, s. 266.

Mesela, yurt dışına çıkış yasağı konabilir. Her gün emniyet müdürlüğüne gelerek imza vermesi istenebilir.

Cumhuriyet Savcısı suçlunun iadesi konusunda doğrudan bulunduğu yerdeki Asliye Ceza Mahkemesinden talepte bulunabilir (TCK. m. 9/6). Şayet daha önce sulh ceza mahkemesinden geçici tutuklama isteminde bulunulmamış ise, dava açıldıktan sonra asliye ceza mahkemesinden tutuklama isteminde bulunabilir. Her halükârda verilen tutuklama kararına karşı itiraz hakkı vardır⁷¹.

Suçluların iadesi ve geçici tutuklama usulüne, Suçluların İadesine Dair Avrupa Sözleşmesinde yer alan hükümler müstesna olmak üzere, kendisinden iade talep edilen taraf devlet kanunu tatbik olunur (Söz. m. 22).

Mahkeme iki noktayı tetkik eder. Birincisi, iadesi talep edilen şahsın vatandaşlığını tespit eder. Kişinin vatandaşlığı İçişleri Bakanlığından sorulur. İkincisi, iadesi talep edilen şahsın işlemiş olduğu suçun nevidir. İade konusunda yargılama usulü ise Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunundaki genel hükümlere tabidir⁷². Yargılama aleni ve açık olup, ilgili avukat tutulabilir. Mahkeme tarafından verilen karar kesindir ve temyiz olunamaz. Bu durumun hukuka uygun olduğu söylenemez.

Suçluların İadesi hakkındaki Avrupa sözleşmesine taraf olan ülkeler açısından siyasi suçlular iade edilmeyecektir. Türk Ceza Kanununun 9'uncu maddesi gereğince de, siyasi, askeri veya bunlara murtabit suçlardan dolayı suçlunun iadesi söz konusu olmayacaktır.

Asliye ceza mahkemesi yapacağı yargılama sonunda şahsın Türk vatandaşı olduğunu tespit ederse, bu karar üzerine Bakanlar Kurulu geri verme talebini reddetmekle mükelleftir (TCK. 9/4).

Buna mukabil ilgilinin Türk vatandaşı olmadığını ve suçun siyasi, askeri ve buna murtabit suçlardan olmadığını tespit edilmesi durumunda, Bakanlar Kurulu ilgili şahsı iade edip etmeme hususunda serbesttir. Fakat talep edilen ülke ile Türkiye arasında çok taraflı ve iki taraflı anlaşmanın bulunması halinde iade etmekle mükelleftir.

⁷¹ İÇEL/DONAY, s. 238; ÖNDER, s. 294.

⁷² Yargıtay 6. Ceza Dairesi 10.06.1993 gün ve 1993/4374-5482 sayılı ilamı ile bu konuda karar verilebilmesi için duruşma yapılmasını ve Ceza Muhakemeleri Usulü Kanununun 135 ve 236. maddelerinde öngörülen usulün uygulanması gerektiğine hükmetmiştir. 03.03.109.2000. Sayılı Genelge s. 9.

IV. SUÇLUNUN İADESİNİN BİRDEN FAZLA DEVLET TARAFINDAN TALEP EDİLMESİ

Bir şahsın işlemiş olduğu bir suçtan dolayı birden fazla devlet tarafından iadesi söz konusu olabilir. Bu durumda iade hangi ülkeye yapılacaktır. Birçok devlet tarafından aynı fiillerden veya değişik fiillerden dolayı aynı esnada iade talep edildiği takdirde, kendisinden iade talep edilen taraf bütün hususları değerlendirir. Bu değerlendirmede özellikle suçların ağırlık nispeti ve işlendiği yer, talep tarihleri, istenen şahsın vatandaşlığı ve bilâhare başka bir devlete iade imkanı nazarı itibara alarak karar verecektir (Söz. m. 17).

Türkiye ile Avustralya arasında yapılan Suçluların Geri Verilmesi Antlaşmasının⁷³ 9'uncu maddesinin 2'nci fıkrasında, istenilen taraf bir kişinin hangi devlete geri verileceğinin belirlenmesinde, bütün ilgili koşulları ve özellikle aşağıdaki hususları göz önünde bulunduracaktır. Bunlar; istemler değişik suçlara ilişkin ise, bunların nispi ağırlığı, her suçun işleniş zamanı ve yeri, istemlerin yapılış tarihleri, istenilen kişinin vatandaşlığı ve istenilen kişinin alışlagelmiş ikamet yeridir.

Örneğin; bir şahsın birden fazla devlet ülkesinde suç işlemiştir. Suçlu suç işlemiş olduğu devletin vatandaşı değildir. İşlemiş olduğu suçtan dolayı üçüncü bir devletin ekonomik menfaatleri zarar görmüştür. Bu şahsı hem ülkesinde suç işlemiş olduğu devletler, hem vatandaşlık bağı ile bağlı olduğu devlet, hem de işlenen suç dolayısıyla menfaatleri ihlal edilen devlet talep edebilir. İade edecek olan devlet kararını verirken suçun ağırlığı, işlendiği yer, suçlunun vatandaşlığı ve menfaatleri ihlal edilen ülke dikkate alınarak yapmasının uygun olacağı kanaatindeyiz.

V. İADEYE KARAR VERİLEN ŞAHSIN VE EŞYALARIN TESLİMİ

A. Şahsın Teslimi

1. Doğrudan Doğruya Teslim

Kara veya deniz veyahut da hava yolu ile doğrudan suçlunun iadesi mümkün ise iade doğrudan doğruya talep eden ülkeye teslim ile gerçekleşir⁷⁴.

⁷³ Resmi Gazete 21.01.2001, Sayı 24294.

⁷⁴ ARTUK Mehmet Emin/GÖKCEN Ahmet/YENİDÜNYA, Ceza Hukuku, Genel Hükümler, Cilt I, Ankara 2002, s. 407.

2. Transit Teslim

Şayet iade üçüncü bir devletin toprağından geçilmek suretiyle yapılacak suçlunun iadesini talep eden devletin suçlunun transit olarak geçirileceğı devletten izin alması gerekir.

Suçluların İadesi Hakkındaki Avrupa Sözleşmesi de transit geçişin nasıl olacağı düzenlenmiştir. Buna göre, transit geçilecek devletten, yazılı bir talepname ile ve diplomatik yolla transite müsaade etmesi istenecektir. Müsaade istenen devlet suç siyasi veya tamamen askeri mahiyette değilse bu müsaadeyi verecektir (Söz. m. 21/1). Suçlu şahıs, transit geçiş talebinde bulunulan devletin vatandaşı ise iade talebi ret olunabilecektir (Söz. m. 21/2).

Transit geçiş hava yolu ile olacak ve transit olarak geçilecek devlet toprağına inilmeyecekse talepnameye gerek yoktur. Transit geçilecek devleti haberdar etmek kafidir. Beklenmedik bir iniş olursa bu tebligat muvakkat tutuklama talebi yerine geçecek ve bunu takip eden talepname ile transit geçiş talebinde bulunacaktır (Söz. m. 21/4-a). Hava yolu ile geçişte, suçluyu taşıyan vasıtanın transit devlet ülkesine inmesi gerekiyorsa, suçlunun iadesini talep eden taraf bu ülkeden transit geçiş için talepte bulunacaktır (Söz. m. 21/4-b).

İade edilen şahıs, ırkı, dini, milliyeti veya siyasi kanaatlerinden dolayı hayatının veya hürriyetinin tehlide maruz kalacağına ihtimal verebilecek bir ülkeden transit olarak geçirilmeyecektir (Söz. m. 21/6).

Suçlunun iadesi dolayısıyla her devlet kendi toprağındaki masrafları kendisi yüklenir. Sadece transit geçiş nedeni ile meydana gelen masraflar talep eden devlet tarafından karşılanır (Söz. m. 24).

B. Eşyaların Teslimi

Kendisinden iade talep edilen taraf, talep eden tarafın isteğı üzerine ve mevzuatının müsaadesi ölçüsünde zapt edilen eşyayı da teslim edecektir⁷⁵. Bu eşyalar, suçlunun yargılanmasında delil teşkil edebilecek eşyalar ile suç neticesinde elde edilmiş olup tutuklama anında talep edilen şahsın yedinde bulunan veya daha sonra meydana çıkan eşyalardır (Söz. m. 20).

VI. İHTİSAS PRENSİBİNİN UYGULANMASI

A. Genel Olarak

Suçluları iade etmede yerleşmiş bir prensip olan ihtisas (hususilik) prensibi ilk olarak 1833 tarihli Belçika Suçluların İadesi Kanununda yer almıştır⁷⁶. Suçluyu teslim alan devlet, şüpheliyi hazırlık soruşturmasına tabi tuta-

⁷⁵ ARTUK/GÖKCEN/YENİDÜNYA, s. 408.

⁷⁶ İÇEL, 718; ÖNDER, 276; ÖZGEN, s. 154; ŞAHİN, s. 270.

cak, sanık ise yargılayacak, mahkum ise cezasını infaz edecektir. İadeye konu olan şahıs, iade edilen devlete muayyen şartlar altında iade edilmiştir. Yani iade eden devlet ile iade alan devlet arasında belirli bir mutabakat söz konusudur. Dolayısıyla ahde vefa prensibi gereğince suçlunun iadesi talep edilen devletin iradesine değer vermek ve bu irade doğrultusunda hareket etmek gerekir. Bu çerçevede ihtisas prensibi bazı hususları içermektedir.

İhtisas prensibi Suçluların İadesi Hakkındaki Avrupa Sözleşmesinde de yer almıştır. Buna göre, iade edilen şahıs iadeden evvel ika ettiği ve iadeye esas olanlardan başka bir fiilden dolayı takip veya muhakeme edilemeyeceği gibi bir ceza veya emniyet tedbirinin infazı için tutuklanamaz ve herhangi bir surette hürriyeti kısıtlanamaz (Söz. m. 14/1).

Sözleşmede ihtisas prensibine istisnalar getirilmiştir. İade eden devletin muvafakatı halinde (Söz. m. 14/1-a) veya iade edilen şahsın nihai olarak serbest bırakılıp ülkeyi terk etmesi istenmesine rağmen ve elinde imkan olmasına rağmen 45 gün içinde ülkeyi terk etmemesi veya terk ettikten sonra o ülkeye geri dönmesi halinde (Söz. m. 14/1-b) ihtisas prensibinden faydalanamaz⁷⁷.

77 "... 18.08.1975 tarihinde satmak amacı ile esrar bulundurmaktan Gaziantep Birinci Ağır Ceza Mahkemesinin 14.10.1977 gün ve E. 1977/188, K. 1977/223 sayılı kesinleşmiş kararı ile 8 yıl 4 ay ağır hapis cezasına mahkum olup, bu cezanın infazı sırasında, 25.08.1978 tarihinde Sivas Yarı Açık Cezaevinden firar eden sanığın Almanya'da bulunduğu tespit edilmesi üzerine, Almanya Federal Cumhuriyeti ile yapılan anlaşma sonucu 1984 yılı Ağustos ayında Türkiye'ye iade edildiği ve 24.12.1984 günlü iddianame ile 1980 yılında işlediği iddia olunan yurt dışına uyuşturucu madde ihraç etmek suçundan hakkında kamu davası açılıp Edirne Birinci Ağır Ceza Mahkemesinde yargılanmasına başlandığı, bu yargılamadan haberdar olan Federal Alman Dışişleri Bakanlığının 30.06.1986 günlü yazısı ile yapılan işlemlerin Suçluların İadesine Dair Avrupa Sözleşmesinin Tasdiki Hakkında Kanununun 14. maddesine uygun düşüp düşmediğinin bildirilmesinin ve iade çerçevesinde şart koşulan hususilik prensibinin ihlâl edildiği ve bunun açığa kavuşturulmasının istendiği, bu istemin Adalet Bakanlığı kanalı ile anılan mahkemeye ulaştırılmasından sonra sanığın 21.10.1986 tarihinde tahliye edilip, hakkındaki yargılamanın 18.11.1986 tarihinde durdurulmasına karar verilerek Federal Alman Cumhuriyetinin yargılama ile ilgili muvafakatının istendiği ve ayrıca 45 gün içerisinde Türkiye'yi terk etmediği takdirde yargılamanın durduğu yerden devam edeceğinin de sanığa ihtar edildiği, bu süre içerisinde yurt dışına çıkmadığından bahisle 08.06.1987 günü dosyanın yeniden ele alınarak temyize konu 03.07.1987 günlü hüküm verilmiş olduğu anlaşılmalıdır. Suçluların İadesine Dair Avrupa Sözleşmesinin Tasdiki Hakkında 7376 sayılı kanununun 14/1. maddesi, hususilik kaidesi başlığı altında iade edilen şahsın iadeden önce işlediği ve iadeye esas olandan başka bir fiilden dolayı takip veya muhakeme edilemeyeceği gibi bir ceza ve emniyet tedbirinin infazı için tevkif de edilemeyeceği ve herhangi bir suretle hürriyetinin kısıtlanamayacağını hüküm altına almış ve bendin (a) fıkrasında iade eden tarafın buna muvafakat etmesini istisna kılmıştır. Mahkemece düzenlenen muvafakat verilmesi yolundaki talepname ise dosyada mevcut Dışişleri Bakanlığının 06.05.1987 günlü yazısından anlaşıldığı üzere Federal Alman Hükümetince kabul edil-

B. İadeye Konu Olan Suçun Haricindeki Bir Suçtan Yargılama Yapılması

İade edilen şahsın iadeye konu olan suçlardan dolayı yargılanabilir veya yargılanması tamamlanmış ise cezası infaz edilebilir. İade kapsamında olmayan suçlardan dolayı iade olunan şahıs yargılanamaz. İade olunan şahsın başka suçlardan dolayı yargılanabilmesi için iade eden devletten yazılı izin alması gerekir⁷⁸. Bu kaide, iade olunan şahsın iadeden önce işlemiş olduğu suçlar bakımından geçerlidir. İadeden sonra işlenmiş olan suçlar yukarıda belirtilen iade kapsamına girmez⁷⁹.

C. İadeye Konu Olan Suçun Nevi veya Vafında Olan Değişiklik

İade olunan şahıs hakkında yapılan hazırlık soruşturması esnasında veya ilgili şahıs yargılanırken suçun nevi veya vasfı değişebilir. İşte böyle bir durumda nasıl hareket edilmesi gerekir? Sözleşmenin 14'üncü maddesinin 3'üncü fıkrasına göre, suç sayılan fiilin evsafı takibat esnasında değişmişse, iade edilen şahıs hakkında ancak yeniden tavsif edilen suçun unsurları iadeyi icap ettiriyorsa, takibat ve muhakeme yapılabilir.

Suçun nevinin değişmesi halinde, suç iadeye konu olmayacak bir suç halini alırsa, iade alan devlet hazırlık tahkikatını veya yargılamayı hemen durdurup ilgiliyi serbest bırakmalıdır⁸⁰. Suçun nevi değişmekle beraber suç iadeye konu bir suç olarak kalıyorsa bu durumda suçun cezasının ağırlaşp ağırlaşmadığına bakılır. Şayet ceza ağırlaşyorsa tahkikata veya yargılamaya

memiştir. Diğer taraftan anılan maddedeki kesin kaideye istisna olarak kabul edilen ve maddenin 1/b fıkrasında yer alan, iade edilen şahsın nihai olarak serbestisine kavuşmasını isteyen 45 gün zarfında iade edilen tarafın arazisini elinde imkân olduğu halde terk etmemesi durumunun mahkemenin kabul ettiği şekilde olayda gerçekleştiğini ileri sürmek de mümkün görülmemiştir. Şöyle ki; sanığın aynı suçtan Bakırköy Birinci Ağır Ceza Mahkemesine açılan dava ile ilgili olarak ve 5682 sayılı Pasaport Kanununun 2814 sayılı Kanunla değişik 7/2. maddesi gereğince yurt dışına çıkmasının mümkün olmadığı, Bakırköy Cumhuriyet Savcılığının 10.02.1986 günlü yazısı ile Emniyet Müdürlüğüne ihbar edilmiştir. Ayrıca, sanığın tahliye edildikten sonra suçu nedeni ile pasaport alamadığına ilişkin Şanlıurfa Emniyet Müdürlüğü Narkotik Şube Müdürlüğünün 27.05.1987 tarihli yazısı dosya içinde mevcut bulunmaktadır. Bu itibarla, iade eden Federal Almanya cumhuriyetinin yargılamaya muvafakat etmediği de göz önünde bulundurularak sanığın elinde imkân olduğu halde Türkiye'yi terk etmediği yolundaki delillerin nelerden ibaret olduğu kararda gösterilip tartışılmadan yazılı şekilde hüküm kurulması kanuna aykırı görüldüğünden, ... kararın bozulmasına ... oybirliği ile karar verildi ...". Yargıtay 5. CD., 14.10.1987, E. 1987/4154, K. 1987/5301, YKD., Cilt XIV, Sayı 4, Nisan 1988, s. 566-568.

78 ÖZGEN, s. 155.

79 DÖNMEZER/ERMAN, s. 478.

80 ÖZGEN, s. 156.

devam edebilmek için iade eden devletten yazılı izin almak gerekir. Şayet suçun nevi değişmekle beraber ceza ağırlaşmıyorsa bu durumda yazılı izne gerek yoktur. Suçun nevi aynı kalmakla birlikte vasfının değişmesi ve bunun neticesi olarak cezanın ağırlaşması söz konusu ise bu durumda iade eden devletten yazılı izin almak gerekir. Cezanın vasfının değişmesi ile ceza azalıyorsa yazılı izin almaya gerek yoktur⁸¹.

D. İade Edilen Şahsın Rızası

Suçluların iadesinde, iade eden ile iade alan devlet iradeleri söz konusu olduğundan, iade edilen şahsın rızasının önemi yoktur. Bu çerçevede iade yoluyla teslim alınan şahsın iade talebinde bildirilmeyen bir suçtan dolayı yargılama yapabilmek için iade edilen şahsın rızasının bulunması rızasının bulunması yeterli değildir. İade edilen şahsın iade talebinde belirtilmeyen bir suçtan dolayı yargılama yapılabilmesi için iade eden devletten yazılı izin almak gerekir.

E. İade Edilen Şahsın Üçüncü Bir Devlete İadesi

Suçluların iadesi suretiyle teslim alınan şahıs, iade eden devletin yazılı izni olmaksızın iade yoluyla teslim alınan şahsı üçüncü bir devlete teslim edemezler (Söz. m. 15).

F. İhtisas Prensibinin Sona Ermesi

Suçluyu iade eden devlet, iade etmiş olduğu devletin talebini uygun görür ve yazılı izin verirse, izin vermiş olduğu konularda ihtisas prensibi sona erer (Söz. m. 14/1-a). Ayrıca şahıs iade edilen devlette serbest kalır ve ülkeyi terk etmesi istendiği halde ülkeyi terk etmezse veya ülkeyi terk ettiği halde sonra tekrar geri dönerse ihtisas prensibinin korunmasında yararlanamaz (Söz. m. 14/1-b).

VII. SONUÇ

Suçluların iadesi, bir devlet ülkesinde suç işlemekten dolayı aranan şüpheli hakkında hazırlık tahkikatının tamamlanabilmesi veya aranan bir sanık hakkında yargılama yapılabilmesi veyahut da bir suçtan dolayı mahkum olan şahsın cezasının infaz edilebilmesi için talepte bulunan devlete teslim edilmesi işlemi olup, suçlunun cezasız kalmaması için zorunlu bir hukuksal işlemdir.

Suçluların iadesi konusu önemi dolayısıyla bütün ülkelere açık çok taraflı milletlerarası bir sözleşme şeklinde düzenlenmelidir. Böylece bütün ülkeler bu sözleşmeye katılacaklar ve bu konuda birbirlerine yardımcı olabile-

⁸¹ MERAY, s. 436; ÖZGEN, s. 157; ŞAHİN, s. 271-272.

ceklerdir. Ayrıca, suçlu iadesi isteminde bulunan devlet, uluslararası ceza hukukunda temel bir ilke olarak kabul edilen, “ya iade et, ya da yargıla” (aut dedere aut iudicare) ilkesi çerçevesinde istemde bulunma hakkına sahiptir.

Devlet namuslu, dürüst ve ahlaklı insanları himaye etmelidir. Bu çerçevede vatandaşın iade edilemeyeceği prensibi terk edilmeli, iadesi istenen kişi o devlet vatandaşı dahi olsa diğer şartlar mevcut ise iadeye konu olabilmelidir.

Siyasi suçlarda iadenin söz konusu olmaması doğru bir yaklaşımdır. Fakat askeri suçlar, mali suçlar, basın suçları ve diğer adi suçlarda iade söz konusu olabilmelidir.

Suçlunun iadesi talepname ile olmalıdır. İadeye ise ülkeden ülkeye değişen çeşitli makamlar karar vermektedir. Suçlunun iade edilip edilmeyeceğine adli makamların karar vermesi şeklinde bir düzenleme yapılması daha uygun olacaktır. Çünkü adli makamlar yani yargı organları siyasi düşünceden uzak ve bağımsız organlardır.

Suçlunun iadesi birden fazla devlet tarafından talep edilmiş ise iade kararı verilirken işlenen suçun ağırlığı, işlendiği yer, suçlunun vatandaşlığı ve menfaatleri ihlâl edilen ülke dikkate alınarak bir düzenleme yapılması uygun olacaktır.

İade konusunda tespit makamı olarak karar veren asliye ceza mahkemesinin kararının temyiz edilmemesi ve kararın kesin olması doğru değildir. Suçluların iadesi hakkındaki yargılama da Ceza Muhakemeleri Usulü Hakkındaki Kanunda yer alan genel hükümlere tabi olduğundan verilen karara karşı kanun yollarına müracaat mümkün olabilmelidir.

İhtisas prensibi konunun temelini teşkil etmektedir. Burada devletin iradesi söz konusudur. İade yoluyla suçluyu teslim alan devlet ihtisas prensibi hükümlerine göre hareket etmelidir. Bu durum iade edilen suçlu için bir güvencedir.

Suçluların iadesi çok önemli bir konu olması dolayısıyla Türkiye milletlerarası sözleşmelere uygun ve sözleşmenin ana kurallarını taşıyan bir şekilde iç hukuk kurallarında yeni bir düzenleme yapılmalıdır.

